

Introduktion: Samarbete och frihet i lärande. Perspektiv på skolutveckling och pedagogisk praxis

DOI: <https://doi.org/10.58714/ul.v18i1.55225>

En av människans mest grundläggande drivkrafter är att söka social acceptans och bygga relationer genom samarbete. Denna insikt står i kontrast till en människosyn som betonar individens konkurrens- och överlevnadsdrift, och har varit en central tolkning av vissa teorier, till exempel hos Charles Darwin och Richard Dawkins. Teorierna har haft betydande konsekvenser för hur vi förstått mänskligt beteende och har använts för att rättfärdiga sociala och politiska ideologier genom historien. I sin bok "Prinzip Menschlichkeit: Warum wir von Natur aus kooperieren" (2006) undersöker Joachim Bauer människans inneboende benägenhet för samarbete snarare än konkurrens. Hans bok ger oss som arbetar med utbildning och lärande en viktig påminnelse: det är människans biologiska och psykologiska tendens att samarbeta som utgör grunden för vår existens och som ligger i hjärtat av vårt arbete. I många delar av världen präglas samhället av en ökad betoning på konkurrens, snabb ekonomisk tillväxt och ideologiska splittringar. Dessa faktorer bygger ofta på en föreställning om individen som en själv tillräcklig aktör snarare än som en del av ett större socialt sammanhang. Det är i denna kontext som behovet av att återvända till en syn på människan som en samarbetande och relationsorienterad varelse blir allt viktigare att belysa.

Att skapa meningsfulla relationer och samarbeta för gemensam nytta är en förutsättning för att driva ett framgångsrikt projekt. När jag nyligen tog över som chefredaktör för *Utbildning och Lärande* fick jag förmånen att fortsätta en redaktionell tradition som har funnits under lång tid, inte minst under ledning av min föregångare, Sara Irisdotter Aldenmyr. Denna tidskriftsvolym, som nu föreligger, har också skapats i samarbete med henne, eftersom jag tog över under den pågående processen med utgivningen av detta nummer. Jag vill här uttrycka mitt varmaste tack till henne och till övriga redaktionen. Det är inte bara det effektiva redaktionssamarbete som bygger på ömsesidig förståelse, öppen kommunikation och ett gemensamt mål, som är viktigt för oss. Dessa förutsättningar är också centrala i klassrummet, där lärare och elever ständigt navigerar i ett nätverk av relationer. Oavsett om vi talar om relationer mellan lärare och elever, mellan kollegor eller mellan föräldrar och skola, visar forskning att samarbete är grundläggande för att skapa lärande och utveckling. Flera artiklar i denna volym berör också detta när de belyser hur relationskompetens, genom samarbeten mellan lärare, föräldrar och elever, spelar en nyckelroll i att skapa trygga och effektiva lärandemiljöer. Artiklarna kan sammanfattas som olika aspekter av professionell kompetens och samarbete i pedagogiska miljöer, med ett särskilt fokus på relationer och didaktiska metoder som verktyg för att stödja lärande och utveckling, både på individ- och gruppnivå. Tre teman framträder i volym 18, nr 1. Det första temat handlar om just relationskompetens och samarbete, och här ingår Jonas Aspelin

et al. samt Jaana Nehez et al:s bidrag. Det andra temat fokuserar på didaktiska metoder och kompetensutveckling, med artiklar från Helena Hansen och Ann-Christine Vallberg Roth, Johanna Lundqvist et al. samt Sanna Hedrén och Maria Hjalmarsson. Det sista temat rör kompetensutveckling och ledarskap, där bidrag kommer från Maria Olsson och Kristina Axelsen Ivarson.

”Relationen mellan elev och lärare utgör undervisningens hjärta, och därmed även grunden för organisering och hantering av klassrumssituationer,” skriver Jonas Aspelin et al. i ”Speciallärares och specialpedagogers relationskompetens i arbete med elevers kamratrelationer och med relationer till elevernas föräldrar”. Författarna diskuterar hur speciallärare och specialpedagoger ser på relationskompetens i sitt arbete med elever och föräldrar samt lyfter fram vikten av samarbete för att skapa trygga och effektiva lärandemiljöer. Genom intervjustudier med erfarna speciallärare och specialpedagoger visar artikeln att relationskompetens är en komplex och mångfacetterad process som omfattar både formella och informella interaktioner. I artikeln ”Kunskapsbildning för professionellt lärande genom kollegiala samtal” undersöker Jaana Nahez et al. kollegiala samtal och samarbete bland lärare och skolledare som en del av professionellt lärande. Studien fokuserar på hur samtalsvillkor och praktiker kan främja lärande samt belyser också den komplexitet som omgärdar professionellt lärande. Författarna analyserar tre samtalspraktiker, kunskapsbyggande, störda kunskapsbyggande och icke-kunskapsbyggande praktiker, och undersöker faktorer som avgör om ett samtal kan främja lärande. Artikeln kopplar till teorier om kunskapsbyggande miljöer och diskuterar hur kollegiala samtal, särskilt de som har relationella aspekter, kan bli en nyckelfaktor för att skapa en lärandemiljö.

I Bauers bok beskrivs hur en värdeordning som bygger på samarbete och som bevarar individens frihet främjar kreativitet, professionell kompetens och bildning (Bauer 2008, s. 205). I denna volym undersöker flera artiklar sambandet mellan didaktiska metoder och kompetensutveckling, det vill säga hur didaktiska metoder, både traditionella och nya, påverkar lärande och undervisning. Helena Hansen och Ann-Christine Vallberg Roth fokuserar i sin artikel ”STREAM-didaktik i förskola med litteracitet(er) i fokus – mellan att öppna för det okända och söka efter det kända” på didaktiska metoder i förskola och skola, och analyserar hur STREAM-didaktik kopplas till läs- och skrivfärdigheter. Studien visar att STREAM-didaktik med fokus på litteracitet(er) kan fungera som en dynamisk metod för att koppla samman de kognitiva och sociala aspekterna av lärande i förskolan. Genom att kombinera både planerade och spontana undervisningsmoment erbjuder STREAM-didaktik ett sätt att utveckla barns förståelse och färdigheter i relation till både det kända och det okända i deras lärandeprocess.

I den engelskspråkiga artikeln ”A School Improvement Project about Digital Technology and Differentiated Instruction: Outcomes and a Project Model” tematiserar Johanna Lundqvist et al. skolutvecklingsarbete med fokus på digitala verktyg och differentierad undervisning i både skola och förskola. Studien visar att genom att använda digitala verktyg kan lärare skapa mer individualiserade och anpassade lärandeupplevelser för eleverna, vilket främjar både engagemang och förståelse. Detta kräver en didaktisk medvetenhet där lärarna inte bara ser tekniken som ett hjälpmedel utan som en integrerad del av undervisningsprocessen. På ett liknande sätt visar Sanna Hedrén och Maria Hjalmarsson i artikeln ”Erbjudanden om barns meningsskapande i lärarledda aktiviteter i fritidshem” hur samarbete främjas och meningsskapande blir möjligt när lärarna skapar ett klimat där barns behov av självständighet och utforskande får stöd, samtidigt som de får vägledning i sina

lärandeupplevelser. Författarna diskuterar hur lärarledda aktiviteter kan stödja barns meningsskapande i fritidsverksamhets verksamhet. Denna process illustreras som en balans mellan att bevara individens frihet och att skapa strukturer som främjar lärande och kreativitet. Det är i detta sammanhang som lärarens professionella bemötande och förmåga att engagera barnen på en individuell nivå kan skapa meningsfulla och lärorika processer för barnen. Artikeln utgör därmed ett konkret exempel på didaktik i en informell lärandemiljö.

Volymens avslutande bidragen fokuserar på hur professionell utveckling och kompetensutveckling samspekar med ledarskap och skolans struktur. I artikeln "Risk eller frisk? Tvärprofessionell samverkan för att förebygga att barn i förskola och skola hamnar i svårigheter" undersöker Maria Olsson tvärprofessionellt samarbete och hur det kan stödja barn i riskzonen. Studien, som bygger på semistrukturerade intervjuer med yrkesverksamma inom ett svenskt kommunalt projekt, beskriver hur professionella reflekterar över förebyggande insatser. Olsson analyserar de dilemman som uppstår, inklusive spänningen mellan retorik och praktik samt individens behov kontra det kollektiva ansvaret, och utforskar hur dessa påverkar samarbetsprocesser. I volymens bidrag "Masterutdannede barnehagelærere – mellom myndighetenes intensjoner og barnehageeierens ansvar" undersöker Kristina Axelsen Ivarson förskoleägares perspektiv på kompetenshöjning och ledarskap inom förskolan genom intervjuer med sex förskoleägare. Artikeln belyser hur investeringar i högre kompetens i form av förskollärare med masterexamen påverkar arbetet i förskolor samt hur förskoleägare reflekterar över behovet av specialiserad kompetens för att tillgodose barnens behov. Den pekar också på utmaningarna med att omsätta dessa ambitioner i praktiken inom befintliga budgetramar.

Genom att presentera dessa olika perspektiv på samarbete, kompetensutveckling och didaktik, vill detta nummer av *Utbildning & Lärande* bidra till en nyanserad förståelsen för de faktorer som driver professionell utveckling och lärande i dagens utbildningspraktik.

Bauer, J. (2006). Prinzip Menschlichkeit: Warum wir von Natur aus kooperieren. Hoffmann und Campe.

IRIS RIDDER

Docent i litteraturvetenskap

Universitetslektor i pedagogiskt arbete

Huvudredaktör

Vol 18, nr 1 2025

Utbildning & Lärande

Introduktion: Samarbete och frihet i lärande. Perspektiv på skolutveckling och pedagogisk praxis

Iris Ridder

Speciallärares och specialpedagogers relationskompetens i arbete med elevers kamratrelationer och med relationer till elevernas föräldrarektors rörlighet i Sverige: En kunskapsöversikt

Jonas Aspelin, Daniel Östlund & Anders Jönsson

Kunskapsbildning för professionellt lärande genom kollegiala samtal

Jaana Nehez, Katina Thelin, Veronica Sülau, Eva Kane & Karin Rönnerman

STREAM-didaktik i förskola med litteracitet(er) i fokus – mellan att öppna för det okända och söka efter det kända

Helena Hansen & Ann-Christine Vallberg Roth

A School Improvement Project about Digital Technology and Differentiated Instruction: Outcomes and a Project Model

Johanna Lundqvist, Margareta Sandström, Karin Franzén, Gun-Marie Wetso, Ulrika Larsdotter Bodin & Petra Runström Nilsson

Erbjudanden om barns meningsskapande i lärarledda aktiviteter i fritidshem

Sanna Hedrén & Maria Hjalmarsson

Risk eller frisk? Tvärprofessionell samverkan för att förebygga att barn i förskola och skola hamnar i svårigheter

Maria Olsson

Masterutdannede barnehagelærere – mellom myndighetenes intensjoner og barnehageeierens ansvar

Kristina Axelsen Ivarson